

عنوان مقاله

انسان شناسی و رفع سوءظن

در آیات و روایات

پژوهشگر:

زهره برات پورمال امیر

چکیده :

این مقاله درباره انسان شناسی و ارتباط آن با سوء ظن می باشد. که پس از بررسی های به عمل آمده و بررسی پیشینه آن، متوجه شدم که این عنوانی که بنده پژوهش کردم، به صورت ویژه و به طور خاص به آن پرداخته نشده است، بلکه انسان شناسی جدای از سوء ظن بررسی شده بود. که بنده پژوهش نوع وجدیدی را آغاز کردم که این دو را به هم ارتباط داده، و ربط آن در این مقاله مشخص شده است. البته اول در این مقاله مبحث انسان شناسی را باز کردم و بررسی کردم، بعد از آن مبحث سوء ظن و ربط آن رابه خودشناسی و انسان شناسی بیان کردم، که انسان باید بداند که برای اینکه بتواند از بسیاری از گناهان مثل سوء ظن و بدگمانی دوری کند، لازم است که اول خود را بشناسد و بداند که چه گنجی را خداوند در درون او به ودیعه نهاده تا فطرت پاک خود را به هر گناهی آلوده نسازد، و حتی ظن و گمانهایی که بعضی از آنها طبق آیات و روایات گناه محسوب می شود را از ذهن خود دور کند، و خطورات ذهنی را از هر گونه آلودگی و پلیدی ها و زشتی ها مبرا کند. و در این مقاله پیامدها و آثار سوء این گناه نیز بیان شده است، که اهمیت این موضوع را نشان داده است. و در پایان راه درمان آن نیز بیان شده تا اگر خدای نکرده انسانی به این گناه آلوده شد، برای اینکه از راه سعادت و کمال خود منحرف نشود، علاجه داشته باشد و طبق این راه های درمان مسیر زندگی خود را به سوی هدف و غایت اصلی که خداوند انسان را برای آن خلق کرده پیش ببرد. این مقاله از روش کتابخانه ای و توصیفی و تحلیلی، پژوهشی در رابطه با علم اخلاق را با موضوع و عنوانی نو و جدید بررسی کرده، که راهی برای جویندگان سعادت و کمال است. و راهی برای رساندن انسانها به سوی هدف غایی و نهایي انسان است. و این توفیق فقط و فقط از خداوند است که همه قوا و نیروها تنها از جانب اوست که در درون ما انسانها به ودیعه نهاده است. و ضرورت دارد که انسانها با اختیار و اراده خود، از این قوای خدادادی به نحو پسندیده استفاده ببرند. تا روح و سرشتشان پاک و بی آلایش از گناهان بماند.

کلید واژه ها: انسان، ظن، سوء، سوء ظن

مقدمه:

انسان از جهات زیادی می تواند موضوع اندیشه باشد، تفکر در مسئله انسان شناسی و بررسی آن موجب می شود که انسان به اهداف والای خود در جهان هستی پی ببرد، و بداند که مقصود و غایت اصلی از خلقت او چه بوده، که این تحقیق با نوع آوری در مبحث انسان شناسی موضوع اخلاقی رفع سوءظن را از طریق انسان شناسی و خودآگاهی مورد بررسی و پژوهش قرار می دهد. تا انسان با شناخت خود در مسیر کمال و هدف نهایی خود گام بردارد و روح و جان خود را تعالی بخشد و آن را از رفتن به سمت گناه و خطورات منفی بازدارد. و جایگاه والایی که در عالم خلقت دارد را حفظ کند. و سرشت پاک خود را از هر گونه بدگمانی و پیامدهای سوءظن باز دارد.

ضرورت این مسئله باعث شد که تحقیقی علمی پژوهشی به صورت توصیفی و تحلیلی در این رابطه از آیات و روایات صورت بگیرد تا انسان با شناختی که از توانایی ها و استعدادها و ساحت های وجودی خود، به دست می آورد متوجه این مسئله شود که این انسانی که ابعاد مختلفی در وجودش دارد و دارای توانایی ها و ضعفهایی می باشد. می تواند با اختیار و اراده ای که خداوند به او داده، و با استفاده از سرمایه هایی که خداوند در وجود او نهاده است و قوای مختلفی مثل تعقل و تفکر و شناخت و و با الهام گرفتن از آیات و روایات در مسیر سعادت گام نهد و خود را از گناهان از جمله گناه سوءظن و بدگمانی باز دارد، تا به کمال مطلوب راه یابد.

به نظر می رسد که انسانی که خود را شناخت و به ابعاد و ساحت مختلف وجودی خود پی برد، می تواند از گناهان زیادی دوری کند و این خودشناسی و آگاهی انسان از ارزشهای وجودی خود می تواند به رفع گناهان از جمله سوءظن و خطورات منفی و بدگمانی ها در ذهن و رفتار خود کمک شایان ذکری کند.

که در این مقاله اول مفهوم شناسی می شود و بعد تاریخچه انسان شناسی و مباحث انسان شناسی بیان می گردد و در پی آن، گناه سوءظن و رفع آن به وسیله خودشناسی و آگاهی انسان از ارزشها و جایگاه والای انسان در عالم خلقت بررسی می شود. و در پایان راه های درمان این گناه و نتیجه گیری این تحقیق بیان می گردد.

از امام علی P: «بدبینی به نیکوکار، بدترین گناه و زشت‌ترین ستم است.»^۱

از امام علی P: «مبادا بدگمان باشی! زیرا بدگمانی عبادت راتبه می‌کند.»^۲

از امام علی P: «بدترین مردم کسی است که به سبب بدبینی که دارد به هیچ کس اعتماد نمی‌کند و

دیگران نیز به سبب اعمال بدش به او اعتماد نمی‌کنند.»^۳

اندیشیدن به آثار و عواقب سوءظن بر انسان :

عواقبی در روایات در این زمینه آمده است که توجه به آنها، باعث جلوگیری از بدگمانی می‌شود.

مثلاً: از امام علی P: «هر که بدگمان باشد، بدپندار شود.»^۴

از امام علی P: «کسی که از شک و تردید پیروی می‌کند، همواره بیمار است.»^۵

سفیان بن عینه گوید: از امام صادق P شنیدم که می‌فرمود: «گمان نیکو به خداوند داشتن این است

که امید به هیچ کس جز او نداشته باشی و از هیچ چیز جز گناهت نترسی.»^۶

سنان بن طریف گوید: از امام صادق P شنیدم که می‌فرمود: «بر مؤمن سزاوار است که چنان از خداوند

بترسد که گویا نزدیک است که به آتش افکنده شود و چنان به رحمت او امیدوار باشد که گویا از اهل

بهشت است. سپس فرمود: خداوند تبارک و تعالی در نزد گمان بنده‌اش به خود حاضر است، اگر گمانش

^۱ عبدالواحد بن محمد، تمیمی آمدی، تصنیف غرر الحکم و دررالکلم، محقق مصطفی درایتی، چاپ اول، قم، مرکز نشر مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۶ ق، ح ۵۵۷۳.

^۲ همان، ح ۲۷۰۹.

^۳ همان، ح ۵۷۴۸.

^۴ همان، ح ۷۹۶۰.

^۵ همان، ح ۸۳۹.

^۶ علی، افراسیابی‌نهادندی، ترجمه کتاب جهاد النفس وسائل الشیعه، قم: نه‌اوندی، ۱۳۸۰، ص ۹۲؛ سبزی، باقری طاقانکی و اعظم‌السادات، ناصری‌نژاد، برای تمام خانواده‌ها، چاپ پنجم، قم انتشارات بوستان احمدی، ج ۲، ص ۲۱۶.

به او خیر باشد خداوند هم خیر برایش می‌آورد و اگر گمانش بد باشد خداوند هم بد برایش پیش می‌آورد.^۱

امام باقر P فرمود: «در وصیت علی P به فرزندش محمد بن حنفیه آمده است که: مبدا بدگمانی به خداوند عزوجل بر تو غالب شود؛ زیرا این بدگمانی بین تو و دوست که خداوند است صلح و آشتی باقی نمی‌گذارد.»^۲

شهید ثانی^۸ در کشف الریبه می‌فرماید: «چنان چه بدگویی درباره‌ی مؤمن و زبان‌درازی به بدگویی مؤمن حرام است، همچنین بدگمانی و حدیث نفس به آن نیز حرام می‌باشد.» مقصود از بدگمانی حرام این است که پیش خود او را بدون دلیل قطعی بد بدانی اما مجرد خطور و گذشتن به دل، چون اختیاری نیست حرام نیست و از آن عفو شده است.

پس نباید درباره‌ی دیگری معتقد به بدی باشی، مگر آنکه به طور عیان بدی او بر تو کشف شود و قابل تأویل نباشد؛ و چیزی که بر تو کشف نشده و به دلت جایگزین شده، پس شیطان آن گمان بد را به دلت انداخته و باید شیطان را تکذیب کنی که فاسق‌ترین فاسقان است؛ و از اینجاست که در شرع رسیده، هرگاه از دهان کسی بوی شراب استشمام کردی نباید بگویی فلانی شراب خورده است و نمی‌شود او را حد زد؛ زیرا محتمل کسی است که مضمضه کرده و آن را از دهان ریخته است. یا اینکه دیگری به زور آن را در دهنش ریخته و یا اینکه از روی اشتباه یعنی به خیال اینکه آب است آشامیده و نظیر این احتمالات که امری ممکن است؛ بنابراین جایز نیست بدگمانی به مسلمان.

^۱ همان.

^۲ همان.

و پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «ریختن خون مسلمان و بردن مالش و بدگمانی به او حرام است».^۱

نتیجه گیری

حالت روانی سوءظن یکی از رذائل اخلاقی می باشد که و عوامل قرآنی آن را می توان عدم یا نقصان ایمان دانست. برای درمان این صفت ناپسند باید انسان اول خود را بشناسد و از خودشناسی پی به ارزشهای وجودی که خداوند در نهاد او به ودیعه نهاده است ببرد، تا تلاش کند که هر گمانی در ذهن او خطور نکند و روح او را پلید نسازد، تا از جایگاه با ارزش خود در جهان خلقت تنزل نکند، و به تقویت ایمان و انجام رفتارهایی پسندیده روی آورد. همان طور که بیان شد. سوء ظن در آیات و روایات مورد مذمت قرار گرفته است؛ که با بررسی و شناخت آن ه می توانیم از راه های پیشگیری آنها و در صورت نیاز درمان آن از عواقب و آثار شومی که بدگمانی دارد، نفس خود و دیگران را دور کنیم. تا ان شاء الله به یاری و لطف خداوند متعال زندگی سعادت مندانه ای در دنیا و آخرت برای خود و جامعه مسلمین به ارمغان بیاوریم.

^۱ سبزی علی، باقری طالقانی و اعظم السادات، ناصری نژاد، همان کتاب، ج ۲، همان، ص ۲۱۸.

منابع:

- ۱- قرآن کریم
- ۲- مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۵، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ ش
- ۳- رضا، مهیار، فرهنگ ابجدی عربی- فارسی، بی جا، بی تا.
- ۴- افراسیابی نهاوندی، علی، ترجمه کتاب جهاد النفس وسائل الشیعہ قم، نهاوندی، ۱۳۸۰.
- ۵- باقری طالقانکی، سبزه علی و ناصری نژاد، اعظم السادات، کتاب برای تمام خانواده ها، جلد دوم، قم، بوستان احمدی، چاپ پنجم ۱۳۹۱.
- ۶- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، محقق مصطفی درایتی، چاپ اول، قم، مرکز نشر مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۶، ق.
- ۷- جباران، محمد رضا، اخلاق در قرآن، تهیه و تنظیم اداره کل برنامه ریزی و تدوین متون تحصیلی، قم، حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران، مرکز نشر هاجر، چاپ اول ۱۳۹۷.
- ۸- حبیبی، رضا، نظام اخلاقی تربیتی اسلام، تهیه و تنظیم اداره کل برنامه ریزی و تدوین متون تحصیلی، قم، حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران، مرکز نشر هاجر، چاپ اول، ۱۳۹۷، جلد ۲.
- ۹- حبیبی، رضا، نظام اخلاقی تربیتی اسلام، تهیه و تنظیم اداره کل برنامه ریزی و تدوین متون تحصیلی، قم، حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران، مرکز نشر هاجر، چاپ اول، ۱۳۹۷، جلد ۱.
- ۱۰- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، چاپ اول، تهران: انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۲۱۸۸.
- ۱۱- طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، ج ۱۸، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ ق.
- ۱۲- فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، چاپ دوم، ج ۷، قم: انتشارات هجرت، ۱۴۱۰ ق.
- ۱۳- قرشی، سید علی اکبر، قاموس القرآن، چاپ ششم، ج ۳، تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۱.
- ۱۴- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۲، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵.
- ۱۵- متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ ق.
- ۱۶- محمد بن مکرم، ابن منظور، لسان العرب چاپ سوم، بیروت، دارصادر، ۱۴۱۴ ق.
- ۱۷- محمدی ری شهری، محمد، ترجمه میزان الحکمه، مترجم حمیدرضا شیخی، ج ۷، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۸۹.
- ۱۸- مصباح یزدی، محمدتقی، اخلاق در قرآن، جلد ۱ و ۲، تحقیق و نگارش، محمد حسین اسکندری، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمت الله، چاپ هشتم ۱۳۹۴.

- ۱۹- مطهری، مرتضی، آزادی انسان، کاری از دبیرخانه بینش مطهر، تهران، بینش مطهر، ۱۳۹۴.
- ۲۰- مطهری، مرتضی، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، تهران، صدرا، جلد ۴، چاپ چهل و نهم، ۱۳۹۷.
- ۲۱- مظفر، محمدرضا، اصول فقه، چاپ سوم، ج ۲، قم: الاعلام الاسلامی، ۱۳۷۵.
- ۲۲- مغنیه، محمدجواد، تفسیر کاشف، چاپ اول، ج ۷، تهران: دارالکتب الإسلامیه، ۱۴۲۴ ق.
- ۲۳- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، پیام قرآن (اخلاق در قرآن)، چاپ اول، ج ۲، قم: مدرسه الامام علی ابن ابیطالب P، ۱۳۸۰.
- ۲۴- نراقی، احمد، معراج السعاده، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ دوم، ۱۳۹۲.
- ۲۵- نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، بیروت، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، لاحیاء التراث، ۱۴۰۸ ق، ج ۹.